

Uvod

Biti čovjekom najljepša je, ali i najteža zadaća u životu. U nastojanju da bude pošten i slijedi moralna načela dobrog i ispravnog ponašanja čovjek nesumnjivo griješi. Prijašnje kvalitete života zamjenjuje novima, češće lošijima, zaboravljajući svako duhovno i materijalno bogatstvo koje su prepoznali i čuvali naši preci u ranijim razdobljima. Taština suvremenoga čovjeka koji ne priznaje svoje prethodnike i njihove zasluge dovodi do posvemašnjeg neznanja, pa čak i prezira prema svakom tradicionalnom obliku života kao i do zanemarivanja kulturnopovijesnog nasljeđa. Vjera može čovjeku dati potrebnu snagu i izdržljivost da ne čini takve pogreške, da ustraje na pravilnom putu. Nažalost, današnji kršćanin često zaboravlja na snagu molitve u svakodnevnom brigama. Zaokupljen poslom, ambicijama i novcem, Boga i vjeru ostavlja po strani, do trenutka kada od Crkve Božje traži neku milost, točnije sakrament.

Sakrament je osjetni i djelotvorni znak milosti u kršćanstvu (Katekizam Katoličke crkve, 2006). Ponekad je to jedina opipljiva veza između kršćanina i Crkve, dok izostaje svaki drugi oblik aktivnog života u vjeri, koji podrazumijeva redovito nedjeljno slavlje Euharistije i sakramenata ispovijedi i pričesti te život u skladu s bogoslovnim krepostima. Kad dođe vrijeme za primanje jednog od sedam svetih sakramenata, često mislimo da nam to ne samo pripada već da na takav čin imamo apsolutno pravo, bez ikakvih obveza koje smo kao članovi svete Crkve katoličke dužni izvršavati. Stoga je važno imati na umu da su sakramenti i darovi Duha Svetoga koje po njima dobivamo odraz Božje ljubavi, ničim zaslužene Božje milosti koju Crkva čuva, a ne koju posjeduje kao svoje vlasništvo i njome upravlja kako želi.

Teološka načela Crkve razlikuju pojmove sakramenta i obreda, što pokazuje i ovo istraživanje. Tako je obred cjelina bogoštovnih čina i propisa u kršćanskoj vjeri o tome kako se obavljaju i dijele sakramenti, koji su pak vidljivi i učinkoviti znaci nevidljive Božje milosti, a koje je ustanovio sam Krist. Obred u kontekstu folklorne baštine ima supstancijalno značenje kao i religijski obred, i to u onom smislu njegova definiranja kao transcendentalnog postupka tijekom kojeg čovjek uspostavlja odnos s nekim višim bićem, Bogom ili predmetom koji ne pripada materijalnome svijetu.

Različite načine mišljenja i ponašanja ljudi nazivamo pak narodnim običajima, koji čine, između ostalog, folklornu baštinu nekog naroda. Običaji nastaju unutar neke veće ili manje zajednice (etničke skupine) u kojoj su se ustalile određene navike u različitim područjima njenog djelovanja. Poštujući ih, ljudi koji žive unutar te zajednice prenose ih s naraštaja na naraštaj, kao i na društvo u cjelini, iz jedne epohe u drugu. Podjela običaja na životne ili obiteljske, godišnje ili kalendarske, radne ili gospodarske, kako je to u mnogim stručnim klasifikacijama, dovoljno jasno govori o ljudskoj potrebi za simboličkim ritualima u svim segmentima života, od početka civilizacije do daleke pretkršćanske i kršćanske prošlosti. Od polovice 18. stoljeća do danas dolazi do neprekidne interferencije narodnih, ceremonijalnih običaja iz hrvatske (i šire slavenske) tradicije i religijskih obreda u svakodnevnom životu pa ostaje i nadalje otvoreno pitanje o njihovim razlikama, odnosno međuovisnosti i konačnom izjednačavanju.

Običaji, iako ustaljeni, mijenjaju se s vremenom i pod utjecajem su važnih promjena u društvu. Tako je proces kristijanizacije kroz povijest višestruko utjecao na mnogobrojne običajne navike. Isprepletenost liturgijske, pastoralno-teološke dimenzije života vjernika (i onih koji to nisu) s folklorno-kulturnim fenomenima društva ili, jednostavnije rečeno, isprepletenost onog duhovnog i materijalnog/zemaljskog predstavlja duboko ukorijenjeni mehanizam društvenog ponašanja.

Životni ili obiteljski običaji prate prijelomne trenutke čovjekova života, među koje ubrajamo: porod, sklapanje braka, smrt i pokop. Nas će ovdje posebno zanimati oni običaji koji se odnose na početak ljudskoga života, tj. rođenje djeteta i njegovo uključenje u vjersku zajednicu. Zanimat će nas povezanost religioznog i folklornog u zajedničkom djelovanju tijekom sakramenta krsta, njihove sličnosti i razlike. Kad govorimo o sakramentu, mislimo, dakako, na čin *kršćanske inicijacije* ili *krštenje* – temelj kršćanske vjere po kojemu čovjek postaje dionikom Božjega Kraljevstva.

Odluka i želja da se dijete krsti vrlo često je, nažalost, samo odraz obiteljske tradicije, pri čemu se zanemaruje svetost samoga čina. Nerazumijevanje same srži toga sakramenta dovodi ne samo do njegova pogrešnog slavljenja već i do neispravnog i površnog tumačenja vlastite vjere i bez dubljeg ulaženja u bilo kakav teološki sadržaj. Nedovoljno odgovorno shvaćanje svoje kršćanske dužnosti može dovesti i do dugotrajnog raskola između čovjeka i Boga. Službenici Rimokatoličke crkve u Hrvatskoj danas su svjedoci sve veće sekularizacije Crkve i posvemašnjeg nerazumijevanja djelotvornosti sakramenata. Zato je važno istaknuti sljedeće: krštenje ili, kako se još naziva, »kupelj novoga rođenja i obnavljanja po Duhu Svetom« (Tit 3, 5) nije pitanje običaja, već vjere (iz čega proizlazi mogućnost obnove vjere roditelja krštenika i čitave župne zajednice), ali isto tako one vjere koja, kao temeljni dio čovjekova života, biva u neraskidivoj vezi s narodnim običajima koji su se ustalili oko toga čina.

Cilj je ovoga istraživanja ispitati tu često nejasnu granicu između onoga što je sakralno, a što folklorno, što je dio jednog, a što drugog područja te koje su njihove zajedničke karakteristike kako u privatnoj tako i u javnoj sferi.

Knjiga koju imate u ruci svojevrsni je nastavak autoričine knjige (2015): »Krštenje kod pravoslavnih Bugara – sakrament i tradicija«, s premještenim predmetom zanimanja na sveti sakrament krštenja Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj, a prožeta je dvjema dimenzijama teme

sakramenta krsta: onom liturgijsko-sakralnom i onom praktične naravi, tj. folklorno-tradicionalnom.

Uz osnovna teološka načela: Sveto pismo, dokumenti Drugog vatikanskog koncila, Katekizam Katoličke crkve, u pisanju ovoga rada služili smo se i ostalom stručnom i odgovarajućom literaturom (stručnim člancima i drugim tekstovima koji se bave sakramentima Katoličke crkve). U hrvatskoj znanstvenoj literaturi postoje mnoge studije posvećene obredima u životnom ciklusu čovjeka. Životni ciklusi čovjeka proučavani su do detalja, u različitim etnografskim regijama Hrvatske.

Svoj doprinos prezentaciji i pojašnjenjima rituala kod rođenja i krštenja dali su istaknuti etnografi i folkloristi kao što su Zorica Rajković (Rajković, 1974, 1975, 1982, 1990), Dunja Rihtman-Auguštin (Rihtman-Auguštin, 1969, 1975, 1982, 1988), Josip Barlek (Barlek, 1987), Ante Sekulić (Sekulić, 1991), Jerko Bezić (Bezić, 1973, 1975, 1982), Maja Bošković-Stulli (Bošković-Stulli, 1973, 1975, 1982), Marijana Gušić (Gušić, 1967), Zoran Palčok (Palčok, 1967), Vinko Žganec (Žganec, 1967), Frano Ivanišević (Ivanišević, 2006), Ivo Franić (1936), Ivan Milčetić (1896), Zorica Vitez (Vitez, 2001), Aleksandra Muraj (Muraj, 2001), Milan Lang (Lang, 2009), Ante Nazor (Nazor, 1968) i mnogi drugi.

Primarna je zadaća ovog istraživanja s jedne strane sagledati povezanost religije i folkloru u kontekstu sakramenta krštenja i njihovo prepletanje do mjere nedjeljivosti te s druge strane odrediti, koliko je moguće, granicu između tih dviju dimenzija, tj. religijskih i folklornih čimbenika u prakticiranju običaja. U konačnici dolazimo do zaključka o tome koliko su duboko povezani i nedjeljivi ti procesi. U tu svrhu proučavani su prije svega kanoni i pastoralno djelovanje Katoličke crkve, zatim vjerovanja i običaji u tradicionalnoj narodnoj kulturi i svakodnevici prema pisanim i usmenim izvorima koji su već tiskani i arhivirani te materijali koji su prikupljeni istraživanjem posebno za potrebe ovog projekta na području Hrvatske.

Anketno istraživanje je provedeno 2015. i 2016. godine na području Republike Hrvatske. Anketiranja su provedena po principu slučajnog odabira, a ispitivane su dvije skupine različitih uzoraka – grupa klerika i grupa laika. Anketna pitanja bila su identična za obje skupine ispitivanih, dok je uvjet za rješavanje bio navršenih 18 godina. Empirijsko istraživanje provedeno je metodom intervjua, a rezultati su grafički prikazani na kružnim dijagramima radi lakše vizualizacije dobivenih podataka i za lakše izvođenje zaključaka.

Usporedba i analiza potvrđuju početnu hipotezu o prožimanju, međudjelovanju i ponegdje istovjetnosti religijske i folklorne prakse u svim obiteljskim ritualima, a posebno kad je riječ o krštenju. Na temelju teoloških knjiga i razgovora s aktivnim pripadnicima klera najprije se nastoji objasniti sama bit toga čina i njegove osnovne funkcije te svi vidljivi i nevidljivi segmenti koji sakrament krsta čine bliskim narodnim običajima. Kako bi se objasnilo značenje i simbolika krštenja u Katoličkoj crkvi, potrebno je uzeti u obzir i posebna pravila Katoličke crkve koja se na njega odnose. U tom smislu ovdje ćemo obratiti pozornost i na kanone Katoličke crkve koji predstavljaju nepromijenjene zakone koje su donijeli sveti apostoli i sveti oci. Ti zakoni položili su temelje katoličke zajednice i postali norma njezina postojanja.

Ovaj rad sastoji se od triju poglavlja. Prvo poglavlje proučava kršćanske obrede u sakramentu krsta, drugo poglavlje proučava folklorne običaje, a treće sadrži empirijske materijale s istraživanja na terenu, u kojima se otkriva i dočarava preplitanje kršćanskih obrednih elemenata i folklornih običaja pri krštenju djeteta. Proučavano je iskustvo klerika, članova Katoličke crkve te iskustva laika, među kojima ima aktivnih i neaktivnih članova Katoličke crkve. Cilj je izložiti ideje i vjerovanja povezana sa slavljenjem sakramenta krštenja u suvremenoj hrvatskoj kulturi. Za potrebe ovoga empirijskog istraživanja provedeno je terensko istraživanje čiji su rezultati od posebne važnosti jer potvrđuju našu tezu i važan su izvor informacija o stavu prema krštenju, praksi i suvremenim tendencijama.